

מבט נוסף על מנהג שבירת הכוס בחופה

אחד המנהגים היותר מוכרים במהלך טקס החופה היהודי הוא שבירת הכוס ע"י החתן (רמ"א, אורח חיים סי' תקס). למנהג זה מספר טעמים, שהידוע בהם הוא העלאת זכר החורבן של ירושלים ובית המקדש, כדי לקיים את השבועה "אם לא אעלה את ירושלים על ראש שמחתי" (תה' קלז:ו). טעם ידוע אחר לשבירת הכוס הוא להזכירנו שאין השמחה במלואה בזמן הזה (שערי תשובה על אורח חיים, סי' תקס). בדומה לכך, יש המייחסים את המקור לשבירת הכוס למנהגם של מר בריה דרבינא ורב אשי, ששברו בכוונה תחילה כוסות זכוכית יקרות בחתונות בניהם כדי למתן את השמחה ובדיחות הדעת בקרב האורחים שנכחו באירוע (ברכות לא, ע"א). עפ"י פרשנות זו, שבירת הכוס נועדה להזכיר לנוכחים שגם בשעת שמחה עילאית יש לשמור על מידה סבירה של רצינות.

מעניינת תגובתו של קהל האורחים הנוכח בחופה, יהא אופיו אשר יהא, למעשה שבירת הכוס. נהוג כיום שפעולה זו מתבצעת בסוף הטקס, ועל כן ייתכן שהיא מהווה מעין שיא שלו, והקהל מגיב בהתלהבות ובהתרגשות. תגובה זו מעלה הרהורים על משמעויות נוספות המתלוות, אולי בלא-יודעין, לשבירה הפומבית של כוס בהקשר של כניסה לחיי נישואין. משמעויות נלוות אלו יש בהן להעשיר את הטעמים המקובלים לנוהג שבירת הכוס תחת החופה.

אחד מספריו האחרונים של הסופר הברזילאי הידוע פאולו קואלו (מחברם של רבי המכר "האלכימאי", "יומנו של קוסם" ו"רוניקה מחליטה למות" ועוד) הוא הספר: "על נהר הפיאדרה שם ישבתי גם בכיתי" (הוצאת כתר, 1997), המתאר קורותיהם של בני זוג עד לנישואיהם.

בין שני חלקי הסיפור, החלק העוסק בהתלבטות לגבי הקשר הזוגי והחלק המספר על ההחלטה לבוא בברית הנישואין, מפרידה סצנה מפתיעה של... שבירת כוס (עמ' 136-139): "עיניו החלו לברוק. ידעתי שהוא גובר על כל המחסומים. ואז... לקחתי כוס והנחתי אותה על שפת השולחן" (עמ' 137). בעקבות פעולה מפתיעה זו של הנחה מכוונת של הכוס במקום שממנו היא עלולה ליפול ולהישבר במרכז המסעדה, לעיני אנשים רבים, מתחיל דיאלוג בין השניים (עמ' 137-138): "היא תיפול", הוא אומר. והיא משיבה: "בדיוק. אני רוצה שאתה תפיל אותה" והוא אומר: "לשבור כוס?" והיא חושבת: "כן. לשבור כוס. לכאורה מעשה פשוט אף שהיו מעורבים בו פחדים שלעולם לא נצליח להבינם". והוא שוב מגיב בפליאה: "לשבור כוס? למה?". והיא עונה: "אני יכולה לתת לך כמה הסברים, אבל בעצם, סתם בשביל לשבור כוס". הוא מביט בכוס הזכוכית שעל שפת השולחן, מודאג מכך שהיא עלולה ליפול. ואז היא רוצה לומר - ואינה אומרת - את הדברים הבאים: "זהו טכס חניכה... זהו הדבר האסור. לא שוברים כוסות בכוונה. כאשר אנו נכנסים למסעדות או לבתים, אנו נזהרים שהכוסות לא יעמדו על שפת השולחן. היקום שלנו דורש שניזהר שהכוסות לא ייפלו לרצפה". בהמשך היא חושבת: "בינתיים... כאשר אנו שוברים אותן בלי כוונה, אנו רואים שזה לא כל כך נורא... לשבור כוסות זה חלק מהחיים ואיננו גורמים כל נזק לעצמנו, למסעדה או לזולת" (עמ' 138). היא דוחפת את השולחן, הכוס מתנוודדת, אך לא נופלת. הוא אומר אינסטינקטיבית: "זהירות!" והיא מתעקשת: "שבור את הכוס" וחושבת בלבה: "שבור את הכוס... כי זהו מעשה סמלי, תנסה להבין שאני שברתי בתוכי דברים חשובים הרבה יותר מכוס, ואני מאושרת בשל כך. תתבונן במלחמה הפנימית שלך עצמך ושבור את הכוס", ובתגובה: "ידו החליקה באיטיות על מפת השולחן, עד שנגעה בכוס. בתנועה מהירה הוא דחף אותה לרצפה" (עמ' 139).

כל חלקו השני של הספר עוסק בהשתלשלות העניינים הנובעת מסצנת שבירת הכוס, על כל המשמעויות הגלומות בה כאשר לאהבה ולנישואין.

הסופר פאולו קואלו, באמצעות קולה של גיבורת הספר, רואה בשבירת הכוס בפומבי את הפעולה האולטימטיבית המתקשרת למהות העמוקה ביותר של מימוש הקשר הזוגי. שבירת הכוס מסמלת את המשמעויות המרכזיות של הכניסה לקשר של אהבה ונישואין; את היכולת להתגבר על הפחדים והמחסומים הרגשיים המלווים את ההתחברות עם בן/בת הזוג בקשר אינטימי של אהבה ונישואין; את הנכונות לעשות את השינויים וה"שבירות" הכרוכים במעבר מ"אני" ל"אנחנו"; את ההחלטה לקחת את ההימור הגדול והקריטי ביותר בחייו של כל אדם כאשר הוא/היא קובעים עם מי יחלקו את חייהם לתמיד. אליבא דקואלו, שבירת הכוס מסמלת גם את הנכונות "לצאת למסע הבלתי-ידוע" של הקמת תא משפחתי חדש, ולשים את האינטרס הזוגי מעל לשיקולים אחרים, הן אישיים והן חברתיים.

החתן השובר את הכוס במהלך החופה, לפני כל קהל הנוכחים, מצהיר בעצם על החלטתם של בני הזוג לעבור לשלב חדש ושונה בחייהם; הוא מביע בזה את ההכרה שלהם שמעבר זה כרוך בשינויים, בהסתגלויות וב"שבירות" מסוגים שונים, שהן הכרחיות לצורך בנייה של מהות משותפת חדשה; הוא מודיע באופן פומבי ששני בני הזוג התגברו על הפחדים ועל הקשיים הכרוכים בהחלטה להינשא זה לזה.

פעולת השבירה מעבירה את המסר ש"כבר שברנו פעם אחת, עברנו את מחסום הפחד של הפעם הראשונה, ולכן נוכל לשבור גם בעתיד את מה שידרוש שינוי והרכבה מחדש".

סצנה זו מספרו של פאולו קואלו מעלה את המחשבה שאותה זיקה בין הפעולה הפיסית של שבירת הכוס לבין המשמעות הרוחנית, המופשטת, של כניסה לקשר הנישואין, תורמת לתחושת ההתעלות וההתרגשות של הנוכחים בטקס החופה ומעניקה למעשה השבירה ממד נוסף, המעשיר את כל משמעויותיו המסורתיות.

פרופ' מרים פאוסט

המחלקה לפסיכולוגיה

והמרכז הרב-תחומי לחקר המוח ע"ש גונדה

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע. הוא מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>. כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת: listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב: sub parasha-l firstname lastname: כאשר first-name ו last-name הינם השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.